

Irodalom

SÜTŐ Zoltán

Az elveszett paradicsom Gondolatok Nagy Gábor Miklós költészetéről

A történelemben egyvalami kétségbevonhatatlan, mégpedig az irány. Csak az előre létezik. Nincs visszatérés, és nincs ismétlés sem. Mindig más van, ami abból épül fel, ami volt. Ez az oksági viszony nem megfordítható, s ha mégis megfordíthatóvá válna valamiféle időgépben, az az ember végét jelentené. Ezért aztán a történelmi szemléletben a nosztalgia megengedhetetlen. Nem úgy a művészetben. A művészeti alkotások érzelmi hatásának lényegi összetevője – ha nem is minden esetben – a nosztalgia. Bizonyos vizuális- vagy eseménymintázatok absztrakt módon összecsengve ősmintákkal megidéznék az emberben beteljesülés felé vezető állapotokat, vagy egyenesen magát a beteljesülést, akár személyes emlékek hiányában is, az öröklött tudattalan, vagy a kollektív tudattalan bázisán. Nosztalgia az elveszett paradicsom után. Ez egy végtelenül ősi kép, képzet, vagy érzet, ami ott lapul szinte mindenkiben. Azonban kétségtelenül nem mindenki. Jóllehet vallások, művészi alkotások, mágiák, szertartások alapmotívuma, mely minden esetben ívet képez múlt és jövő között, hisz valami egészen ősiiben van a kiindulópontja, s cipeli magával az ember generációktól generációknak átadva a megfoghatatlan jelenen át a jövő felé.

Ezzel szemben a modernitásban megjelenik egy irány, egy fokozatosan erősödő irány, amelyik ettől eltér, mert nincs kapcsolata a múlttal. Talán elvesztette ezt a kapcsolatot, talán soha nem is volt neki, mindenesetre csak a jelent, csak önmagát ismeri, és a múlt gátlásai nélkül, önfeledt agresszivitással akarja birtokba venni a jövőt.

Eredetileg a tudományokon belül fejlődött látható méretűvé, azután lassan-lassan áterjedt a művészetekre is. Különös ismertetőjele, hogy csak ábrázol. Esetleg nagy tehetséggel ábrázol. Az eredmény azonban csak látvány. Jó esetben különleges látvány. Semmi egyéb. Ez a látványmágia öntudatra ébredt és elvi megerősítést nyert a posztmodern filozófiától, és új, főként elektronikai alapú technológiáktól.

Derrida megfogalmazása mint cél, mint program, mint hitvallás nagy pontossággal fedi le azt az 1960-as években, aminek tárgyi megvalósulását bő 70 évvel később, napjainkban éljük:

„Jel és istenség egyazon helyen és időben született meg. A jel korszaka lényegében teologikus. Lehetséges, hogy soha nem ér véget. Történelmi lezárulása azonban már kirajzolódott. Már csak azért sem nélkülözhetjük e fogalmakat, mert nélkülük nem tudjuk megingatni azt a hagyományt, amelynek részét képezik.”¹

¹ DERRIDA Jacques (2014): Grammatológia. Budapest, Typotex. 23. o.

És íme, a hagyomány megingatásának előrehaladott állapotáról számolhatunk be a dekonstrukció prófétájának. Jelenleg a művészetek minden formájában már a Mesterséges Intelligencia legalább társalkotói beintegrálása folyik. Az eredmény éppen olyan, mint amire számítani lehetett, vagyis rendkívül látványos. Olyannyira, hogy mindazok számára, akik szellemi igények támasztásához nem rendelkeznek alapokkal, elsődlegesen ez a fogyasztható művészet – ez a művészet.

Nem arról van szó, mintha el akarnánk vitatni tőle a „művészet” megjelölést, azonban ez másmilyen művészet. Más eredettel, más motivációval, más céllal művelt művészet.

Nem akarunk és helyszűke miatt nem is lehetséges itt vitát nyitni arról, hogy a művészetben ennek a hagyomány gyökérzetével szakító új iránynak a megjelenése szükségszerű-e, netán ez jelenti a „fejlődés” útját, ez lenne az ember változó léthelyzetének adekvát kifejezési módja, avagy éppenséggel lehettek/lettek volna más irányzatok, amelyek akár érvényesebben is reprezentálhatták volna korukat/korunkat, ha egy egyébként leuralt kritikai és művészettörténeti térben más szelekciós elvek érvényesülnek. Azonban egyre bizonyosabbnak tűnik a posztmodern művészetek boldog apoteózisa a tudománnyal és a technológiával a transzhumanista eszmében.

Míg korábban a művészetek és a tudományok némi idegenkedéssel, olykor egymás megértésének igényével, de viszonylagos távolságból tartották szemmel egymást, mint az emberi szellem két elkülönülő hajtása, ez a megosztottság a posztmodern kort követően eltűnni látszik egy szépen formálódó szimbiózisban. Csak éppen nem találjuk benne az embert. Nem úgy tűnik, mintha az ember hódította volna meg a gépek világát, hanem éppen fordítva, az ember beleveszve saját gépeibe, elvesztette önmagát.

Megint csak Derrida eligazító pontossága az, ami idekíváncozik:

„Ha a kibernetika képes is lesz arra, hogy az összes metafizikai fogalomnak kitegye a szűrét – a lélek, az élet, az érték, a választás, az emlékezet fogalmait is beleértve –, amelyek ez idáig arra szolgáltak, hogy szembeállítsák a gépet és az embert, akkor is meg kell őriznie az írás, a nyom, a gramma vagy a graféma fogalmát mindaddig, amíg saját történelmi-metafizikai beágyazottsága felszínre nem kerül.”²

Márpedig annyit bizonyosan tudunk, hogy az a világ, amelyikben a gép és az ember nincs szembeállítva, nem a mi világunk. És mintha elegendően nagy kártételeket okozott volna már önkényes térfoglalásával ez a szervetlen gondolat ahhoz, hogy beinduljanak vele szemben az élet önvédelmi reflexei. És talán megindultak az első kísérletek – no nem valamilyen visszatérésre, hanem – a folytatására az élet elvesztett vonalának. Íme, tavasz van!

² Uo. 18. o.